

UNITÁRIUS ÉLET

XIV. ÉVFOLYAM 9. SZÁM

1960. SZEPTEMBER HÓ

A vetés ideje elérkezett

A biblia gyakran juttatja kifejezésre azt, hogy „Mindennek rendelt ideje van”. Jeremiás szerint „Még az eszterág is tudja a maga rendelt idejét az égből”. (VIII. 7.) Szeptember a mezőgazdasági életben a betakarítás, a gyümölcszedés, helyenként már a szüretnek is az ideje. De ebben a hónapban végzik el a szántóföldeken az utolsó simításokat és megkezdik az őszi vetés munkáját. Mondhatjuk tehát, hogy a vetés ideje elérkezett. Gondosan irányított vetőgépek egyenes csíkokban húzzák a föld ábrázatán a mindennapi kenyér keskeny vonalait, melyeken az októberi napfény kicsalogatja a csírába szökkenő mag gyöngye hajtásait, hogy megerősödjének azok, mire a tél beköszönt. A következő aratás áldott reménysége most rügyezik ki az anyaföld kebelén. A friss barázdát húzó eke suhanása már előhang a cséplő morájához és a malom zúgásához, hogy a kenyérvető lapát sima lapján együtt legyen aztán a világon a legszebb, áldott ízű hősköltemény: a béke, a megelégedés, az építő, teremő munka szimbóluma és záloga: a kenyér. Nekünk, unitáriusoknak szeptemberben van — ebben az évben 25-én — a kenyér és általában minden beérett termés drága ünnepe: az őszi hálaadás. Templomainkban szent koszorúba állunk azon a napon az Úr asztala körül s egyetlen sóhajtasban mondunk el mindent, amit szavakba úgysem foglalhatnánk: Köszönjük, Uram! Hála Néked áldásaidért!

De szeptember nemcsak a szántóföldeken a magvetés ideje, mert kitárulnak az iskolák kapui, megkezdődik a szántás-vetés a lélek ugarán is. Művelés alá kerül ismét nemzetgazdaságunk legdrágább termőföldje: a gyermek. És mi megilletődéssel gondolunk arra, hogy mindaz, ami a jövőt széppé, boldoggá, békessé és mindenki számára szabaddá teheti majd, most permetezik rá erre a nagyszerű talajra. Lehetetlen azonban, hogy az ember lelkében föl ne ébressze az aggodalom érzését az a gondolat, hogy a gyermek fogékony élete — szerte a világon — nyitva van az olyan vetésre is, mely a jövőben könnyet, vért, pusztulást, szolgaságot és szenvedést zúdíthat az emberiségre. A jövő ugyanis mindig a jelen bölcsőjében alszik és ott álmodja meg minden álmát, melyek akkor válnak valóra, mikor az iskolás kicsinyek férfiakká és nőkké erősödnek s lelkükben a mostani vetések aratásra érnek. Az emberiség története mindannyiszor igazolta a közmondás igazságát: Azok a nemzedékek, melyek szelet vetettek, következetesen mindig vihart arattak. Sietős munkája van az egész világnak. A tudomány hombárjai a mostani nemzedéknek a lelkében valósággal roskadoznak roppant terheik alatt és az új iskolai esztendővel meg-

kezdődik a lélek üzemében a legsorsdöntőbb tapasztalatadás. Jól tenné ez az emberöltő, ha ebben a jövőt építő lázas tevékenységében szakítana időt arra is, hogy visszafelé is nézzen a múlt tanulságaira, hiszen a mai vetéshez a magot a tegnapi aratás adja.

Az őszi hálaadás az unitáriusoknak nemcsak azt jelenti, hogy a megtelt magtárak között számba vesszük eddigi munkánk eredményeit s Istennek köszönetet mondunk áldásaiért, hanem egyben jelenti azt a számadást is, mely az új vetés partján kötelezi a szántóvető embert arra, hogy jó földbe vessen és tiszta magot vessen, mert eredményesen, jól fizető, boldog aratásra másképp reménysége sem lehet.

Ezért az Evangéliummal köszöntünk mindnyájukat, kik felelősek vagytok a jelen vetéseinek és a jövő aratásainak. Kínáljuk ebből a magtárból azt ami szép, ami tiszta, ami jó s ezért üdvösséges. Az emberrel szemben, hogy a megkülönböztetés lelke tűnjék el a világból, a tisztelést. A tudománnyal szemben az alázatot, hogy tudását az ember soha rosszra ne fordítsa. A munkával szemben a megbecsülést, hogy megérdemelt bérétől meg ne foszthassa többé a munkást senki sehol a földön. Az igaz emberséget kinek-kinek önmagával és másokkal szemben, hogy a viszálykodás lelke be ne fészkelhesse magát egyetlen emberi szívbe sem. A békesség szeretetét, hogy a háborúság szítóit közösítse ki sorából az igazak társasága. És a türelmesség szellemét, hogy hirtelen haragjában, lobbanó indulatában senki se követhessen el meggondolatlan-ságot. És az értelem világosságát, hogy a tudatlanság éjszakáját a mindent jóra használó tudás új hajnala oszlassa el. És köszöntünk titeket édes gyermekeink a reménység lelkével, hogy végre bennetek és általatok megszületik az a jövő, melyről mindig a legszebb álmaikat álmodták a jók, az igazak, a hősök, kik életüket is képesek voltak feláldozni álmaikért, az egész emberiség emberséges, boldog életéért. Legyetek szorgalmasak a tanulásban és figyelmesek a jó példadással szemben. Szeressétek a szépet, a tisztát. S maradjatok meg az igazságban minden körülmények között, hogy a pacsirta, mely a történelem égboltja alatt a ti lelketek ugara fölött repdes, a béke és a boldogság dalát énekelje.

Mi pedig testvéreim, ki-ki a maga barázdájában újult erővel és jó reménységgel vigyük tovább a napi munkánkat, tudván bizonyosan, hogy a vetés ideje elérkezett.

Pethő István
püspöki helynök

ŐSZI HÁLAADÓ Istentisztelet lesz úrvacsoraszentséggel templomainkban szeptember 25-én. Atyafiságosan kérjük kedves híveinket, hogy az Urasztalának megterítéséhez járuljanak hozzá.

UNITÁRIUS VALLASOS félórát közvetít a Petőfi Rádió október 16-án de. 8-8.30-ig. Igét hirdet: Bencze Márton lelkész.

LELKESZI NYUGDIJALAPRA. 221.374—VIII. számú csekk számlára Szabó József (Pestlőrinc, Plac tér) 30 Ft. dr. Karamán Ferenc, Kuti Tamás 10—10 Ft. A jószívű adakozót szereti az Úr!

„Köszöntjük a Nemzetközi Ipari Vásárváros társadalmi munkásait” — hirdeti a zászlókkal ékesített díszkapu a Petőfi-híd budai hídfőjének közelében. A Petőfi-híd és az összekötő vasúti híd által határolt területen épül fel — amint ismeretes — az az állandó jellegű kiállítási terület, amelyet javarészt társadalmi munkával hoz létre fővárosunk dolgozó lakossága. 2 millió munkaórát áldoz szabad idejéből, hogy az eddig törmelék lerakásra használt kietlen pusztaság helyébe odavarázsolja a „Lágymányosi liget”-et, a maga kies csapattal, stílusos épületeivel. Földvájó gépek, dőmperek és földgyaluk légiója sorakozik a széles távlatú síkságon, s a díszkapun át szinte perceként zúg keresztül a környékbeli üzemek, gyárak és intézmények fizikai és szellemi dolgozóival zsúfolt gépkocsik erdeje. Szombat dél van, erősen tűz a nyári nap, csábítanak a hétvége színes örömei, a dolgozók százai azonban — bár egész héten nehéz munkában forgolódtak, szokásos munkaeszközeiket újakkal fölcserélve, nőtás ajakkal állnak új pázmába, hogy mielőbb álljon és díszeljen az új vásárváros, hazánk büszkeségére, és a külföldi tájakról majdan ideseregülő ezrek gyönyörűségére. — Igen, ez az! A közösségért hozott áldozatnak a lelke! Jóleső meleg örömmel telik meg szívünk e nagy társadalmi megmozdulás láttán. Ez a szellem volt évszázadokon keresztül unitárius szemléletünk és létünk talán egyetlen tartóoszlopa és legszentebb fundamentuma. A léleknek e tápláló tüze nélkül elsodort volna talán bennünket a habsburgi önkénnyel szövetkezett ellenreformáció gyilkos forgószela.

Nem lehet megilletődés nélkül olvasni például a sorokat, amelyek egyházunk 18. századbéli erőfeszítéseit örökítik meg.

Szentábrahám Mihály nagynevű püspökünk iskolaigazgató korában az iskola céljára szerzett telket a maga pénzén vett sövénykerítéssel vette körül, az iskolát is időnként egy-egy új szobával bővítették, s a szobákat — amint ismeretes — sövényből maguk a diákok fonták, s maguk vakolták is be. Az iskola további építésénél egyébként minden egyháztag az áldozatból kivette részét. „A maroszéki jobbágy ritka, aki alább adott egy Máriásnál” — szól az egykori feljegyzés.

Mi, unitáriusok éppen ezért, a történelmi hagyományaink élő szellemének sugallatára, a jelenvaló világ dolgaival törődő emberek lelki fogékonyságával, különös örömmel köszöntünk és személyes közreműködésünkkel is igyekezzünk támogatni minden olyan társadalmi megmozdulást, amely az egyéni áldozattól vissza nem riadó közösségi összefogás eredményeként, a társadalom egészének javára szolgál, akár vásárváros, akár iskola, avagy egyéb közcélú létesítmény megteremtéséről legyen szó.

*

Az új tanév küszöbén ipari tanuló szerződés kötésénél szülőhelyettesként vettem részt egyik kerületi tanácsunk iparügyi osztályán a napokban. — Tizenkét csillogó szemű fiatal — leány és fiú — kötött szerződést egyik villamossági ipari vállalattal. A szerződés aláírása után az osztályvezető — egy meleg tekintetű, halk szavú fiatalasszony — ismertette a tanulókkal jogait és kötelességeiket. A kötelességeket egyetlen szóban sűrítette: *tanulni*. Népi államunk minden feltételt biztosít ipari tanulóinknak, hogy szakmailag és az általános műveltség vonalán a szükséges ismeretek teljes birtokába juthassanak. A fiatalok komolyan elmélyedve hallgatták az osztályve-

zető jóindulatú „anyai intelmeit”. Egyetlen kötelességük említését követően szapora egymásutánban hangzottak el a tanulók jogai: díjtalan ebéd, az elméleti oktatás idején — hetenként két ízben — az üzemi munka alóli mentesség, 30 napos szabadságidő, az üzemi munkától eltérő foglalkoztatás, valamint a testi fenytés alkalmazásának tilalma stb.

Amint végighallgatjuk az osztályvezető meleg emberségtől fűtött csöndes szavait, egyértelmű megállapításra jutunk: jó, hogy messze tűnt már tőlünk az az idő, amikor a „családtag”-nak számított zsenge munkatörő, az „inas”-t egyes munkaadók — az ún. „patriarkális életforma” árca mögé rejtőzve — a bölcsőringástól kukoricakapálásig — az állam és társadalom védelme nélkül, bármilyen házimunkára korlátlanul fel és kihasználhatták, és vele szemben gyakorta súlyos testi fenytést is alkalmazhattak.

A tanulókkal való jó bánásmód kérdése, úgy látszik, annak idején már hitbeli elődeinket is komolyan foglalkoztatta. Az 1725. évi Consistorium rendeli: „A tanulókat a mesterek paraszti maguk munkájokra, mezei robotra, marhák közt való forgolódásra, vízfordásra, favágásra ne használják, különben három ft. büntetést tartoznak fizetni. Ha a mesterek kezek miatt a tanítványok kéket (ti. ütéstől származó kék foltot), vagy valami dagadást mutatnak, három ft., ha pedig vért, hat ft. a büntetésük.”

Úgy véljük, nem érdektelen most ennek az egyháztörténelmi dokumentumnak a felelevenítése, amely eleinknek a haladás, a humanizmus irányában előremutató felfogását és példaadását olyan meglepő élességgel jellemzi.

Külföldi egyházi hírek

Dr. H. Faber leydeni egyetemi előadó az unitárius világszövetség titkára részt vett az idei januárban Manillában, Fülöp szigeteken az UNESCO védnöksége alatt tartott vallások közötti kongresszuson. A tanulmányi konferencia tagjai, a nagy világvallások képviselői azt vizsgálták, hogy a modern civilizáció milyen hatást gyakorol a kelet és nyugat népeire és vallásaira. Így felvetődik a kérdés, hogy az egyes vallásokban mi a maradandó és mi az időleges.

Downing A. B. lelkész hívta meg az angliai leicesteri unitárius Great Meeting gyűlékezést lelkészül. Downing lelkész, az angol unitáriusok hetilapjának, az Inquirernek munkatársa.

Kleithy John, az angol unitáriusok ügyvezető titkárának az 1959. évben az Egyesült Államokban tartott három előadása könyv alakban is megjelent. Az érdekes mű az angliai unitáriusok múltját, jelenét és jövő kilátásait ismerteti. Részletesebb méltatására még visszaérünk.

Dr. Lőrinczy Géza és Rostás Dénes afia a kolozsvári Teológiai Intézet tanszékeire professzori kinevezést nyertek.

A Teológiai Intézet tanulmányi éve június 26-án zárult

szép eredménnyel. A közös Alma Maternek 131 hallgatója volt, köztük 13 unitárius. Az I–IV. évfolyam legjobb hallgatói: Pataki András és Jakab Dénes afiai voltak. Gratulálunk.

Imreh Blanka és Zámory Géza augusztus 6-án házasságot kötött New York-ban.

Dr. Fekete Sándor igazgató főorvos, néhai Fekete Gábor, egyházunk egykori nagytekintélyű főgondnokának fia Sepsiszentgyörgyön elhunyt.

A szenvedő emberek áldozatos szellemű istápolójukat, egyházunk ragaszkodó, hű fiát veszítette az elhunytban. „Ha elfogyatkozik is testem és szívem, — szívemnek köszöklája és az én örökségem Te vagy, ó Isten, mindörökké.” (Zsolt. 73:26.)

Nyugdíjalapunk 221.374–VII. számú csekkszámájára az alábbi újabb adományok érkeztek be: dr. Gálffy Zoltán 100 Ft, Lux Ernő 10 Ft, özv. Pál Miklósné, Pál Miklós 2–2 Ft, Prágne, Pál Szuzsanna 5 Ft, Weltinné Pál Mária 6 Ft.

A Hőgyes Endre utcai orgonajavításra az alábbi afiai adakoztak: dr. Lázár János 100 Ft, dr. Lukács Vilmosné, Csészér Józsefné sz. Kónya Aranka, Pók János 50–50 Ft, Borbély Pál, Kutasi Eszter 40–40 Ft, Hegedűs Irma 30 Ft, id. Nyíredy Géza, Medvey Lajos, özv. Nyúzó Gyuláné, Deák Ferenc, Deák Erzsébet 20–20 Ft, özv. Belovári Istvánné 15 Ft, Buksa Attila, Nyíredy Erzsébet 10–10 Ft, Sebestyén Istvánné 50 Ft, S. Nagy László 20 Ft.

Az evangélium fényénél...

Jakab I. 17-18.

„Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék felülről való és a világosságok Atyjától száll alá, aki-nél nincs változás, vagy változásnak árnyéka. Az ő akarata szült minket az igazságnak ígéje által, hogy az ő teremtményeinek valami zsengeje legyünk.”

Ugy tűnik fel, hogy az ige rendkívül nagy ellentmondásban van a való élettel. Minden természeti kincs alulról, a földből kerül felszínre s még azok a növények is, melyeknek légyökeik van, elsősorban a földből táplálkoznak és a felhők is a tengerek, folyók, tavak vizéből merítik az utánpótlásukat. Talán egyedül a nap fénye, melege, világosságesője az, ami onnan felülről való. És az embernek alaposan meg kell küzdenie mindenért, mert csak úgy magától, adományként ritkán jut hozzá valamihez. A keresztény szemlélet jellemzője, hogy Istentől származtat mindent, mert határtalan szeretetet lát a dolgok mögött, jóságos szándékot érez végigvonulni az életben és dicsőséges jövőt lát feltárulni az élet előtt s ebben a szemléletben valósággal megdicsőül minden öröme és még azokban a dolgokban is benne érzi Isten adományainak áldott ízét, melyekről elmondhatná, hogy kizárólagosan saját munkájának a gyümölcsei. Így aztán természetesen nemcsak az életben elnyert áldásnak örvend, hanem magát az életet is mélyseges áldásként fogja fel. Egész élettevékenységét áthatja annak tudata, hogy ő Istennek munkatársa. Erzi, hogy a világ és maga az élet valami roppant nagy és szent ügy, melyet Isten maga visel a szíven s melyben az ember Istennek nemcsak eszköze, hanem szövetségese is, akkor, amikor saját életének folytonos építésével, tökéletesítésével hozzájárul ahhoz, hogy egy embernyi élettel Isten világa szebb, jobb, igazabb és tökéletesebb legyen. Amikor szeptember utolsó vasárnapján, őszi

háláadó istentiszteletünkön számadásunk mérlegén felmérjük Isten adományait, hogy azokért hálát adjunk Istennek, elsősorban magát az életet, mint Isten legnagyobb adományát köszönjük meg. Mert az a véleményünk, hogy az élet kimeríthetetlen nagy alkalom minden embernek a szépre, a jóra. Az a szeretet és jószándék, melyet ott érzünk az egész világ mögött, itt van bennünk is s felkínálkozik, hogy magunkban, mint valami jótékony szándékú készüléket, működésbe hozzuk és kiárazzuk magunkból a körülöttünk levő világba, ható erővé tesszük a mindennapi életben. A mindenség méreteihez viszonyítva csak porszemek vagyunk, de öntudatra ébredt porszemek, s tőlünk függ, hogy emberségünk szépségeiben fényesebbek legyünk minden csillagnál. Az a sok áldás, mely az ember munkája nyomán, Isten adományaként újra meg újra feltölti az ember anyagi és szellemi raktárait, mind csak eszköz annak az egyetlen örök célnak a szolgálatában, hogy napról-napra tökéletesebb legyen az ember. Örvendünk igaz szívből, hogy megadta a föld a maga termését, hogy gazdag siker kíséri az ember minden munkáját a termelés egész vonalán, de legigazibb mégis az az örömünk, ha azt láthatjuk, hogy maga az élet lett jobb, nyugalmasabb, megelégedettebb, szabadabb, békésebb, emberségesebb és bolder, mert azzá tette a szeretet és jószándék lelkével az ember. Az apostollal szólva magunk számára azt tartjuk legnagyobb adománynak, ha az igazság ígéje által a mindennapi életben buzgó igyekezetünkben Isten teremtményeinek valami zsengeje lehettünk.

Amikor háláadásodban te is felmérted javaidat, testvérem, és eláraszt az öröm, mint egykor a bibliai embert, kinek sok esztendőre eltelt javai voltak, ne feledkezz meg arról, hogy ezt a legnagyobb és legdrágább adományt, az életedet is tedd mérlegre, s vedd számba, hogy mennyit gyarapodtál ebben az évben. Emberséged gyarapodása feletti igaz örömedet áldja meg az Isten. Ámen!

Pethő István
püspöki helynök

PETHŐ ISTVÁN püspöki helynök aug. 20-án részt vett a IX. kerületi Tanácsnak alkotmányunk ünnepe alkalmából tartott ünnepi ülésén, amelyen dr. Bojtó György, a Tanács vb. elnöke mondott ünnepi beszédet, méltatva a tanácsok fennállásának és működésének jelentőségét. Az ünnepi műsoron az Állami Operaház több tagja, a Magyar-Szovjet Baráti Társaság központú férfikórusa és a Zrínyi Akadémia szimfonikus zenekara is közreműködött.

DR. GÁLFALVI ISTVÁN, egyházköri főgondnok a 60. születésnapja alkalmából augusztus 27-én az Egyházköri Tanács küldöttség útján üdvözölte. Egyházunk jókívánságait **Pethő István** püspöki helynök tolmácsolta. A főgondnok meghatott hangon mondott köszönetet a bensőséges üdvözlésért. A küldöttség az üdvöz és után szívélyes hangulatban még hosszabb ideig maradt együtt a főgondnok a fia és felesége vendégszerető otthonában.

PETHŐ ISTVÁN püspöki helynök augusztus 28-án látogatást tett gyulai szórványunkban, ahol istentiszteletet is tartott. A szép számban összegyűlt hívek nagy örömmel és szeretettel vették körül a körükben megjelent főpásztort. Istentisztelet után a püspöki helynök meleg szavakkal köszöntötte **József Dezső** a fiát a szórványegyházközség éveken keresztül áldozatkész, lelkes gondnokát, aki korára való tekintettel gondnoki tisztségéről lemondott. A püspöki helynök beszéde végeztével a távozó gondnoknak átnyújtotta a hívek szeretetének és hála-jának jeléül azt az értékes kézimunkát, amely a gyulai várat ábrázolja, s amelyet a gyülekezet egyik buzgó tagja:

HÍREK

Szűts Lászlóné Deák Pirooska készített művészi ízléssel. — A püspöki helynök ezután szeretetteljes szavakkal üdvözölte az egyházközség új gondnokát, **Kiss Istvánt**, a kiváló fafaragó népművészt és munkájához sok sikert kívánt. Az ünnepség megható mozzanata következett ezután. Az új gondnok nyújtotta át magakészítette plakettjét a püspöki helynöknek, látogatása emlékéül, és a gyulai hívek ragaszkodásának jeléül. A plakett a gyulai vár jól sikerült mását ábrázolja a következő körirattal: „Pethő István vikárius úr gyulai látogatásának emlékére 1980. aug. 28.” A püspöki helynök meghatott hangon köszöntötte meg a szép és értékes emléktárgyat. A hívek az ünnepség után még hosszabb ideig együtt maradtak az istentisztelet színhelyén, a gyulai református egyházközség gyülekezeti termében, amelyet az egyházközség lelkesze szíves előzékenységgel bocsátott szórvány híveink rendelkezésére. A püspöki helynök a szórvány vezetőségének kíséretében látogatást tett Nagy Sándor ref. esperes-lelkésznel családi otthonában és megköszönte a református egyházközség vezetőségének és híveinek atyafiságos jóindulatát. A gyulai hívek egy felejthetetlen nap emlékével szívükben, a püspöki helynöktől azzal az ígérettel vették búcsút, hogy rövidesen ismét ellátogat körükbe. **Kelemen Miklós** fűzesgyarmati lelkésznek, a gyulai szórvány hívek lelki gondozójának egyébként **Kiss István** gondnok a fia a gyulai várról készített plakettjének kicsinyített mását nyújtotta át a hívek szeretetének jeléül.

ÖZV. SZALAI LAJOSNÉ a fia a Hőgyes E. utcai templomunk padjain elhelyezett énekeskönyvek használatában megrongálódott példányait atyafiságos buzgalomból megjavította. Isten áldása legyen munkáján.

A HŐGYES ENDRE UTCAI templomunk orgonájára újabban az alábbi adományok folytak be: Deák Ferenc, Zsigmond Lőrinc 50-50 Ft. Id. Pethő István, Borbély Pál 40-40 Ft. Buksa Attila, Özv. Kelemen Istvánné, id. Nyíredy Géza 20-20 Ft. Deák Miklósné, Miklós Károly, Ivanics Sándorné, id. Kádár Ferenc, Borbély István, dr. Karamán Ferenc 10-10 Ft.

HALALOZÁS. Czupor Andor mérnök a fia, egyházi közösségünk áldozatos szellemű, buzgó tagja, a kiváló olaj szakértő, akinek nevéhez fűződik az egységes gáz- és olajvezeték alkalmazása, 58 éves korában elhunyt. Évekkel ezelőtt elhunyt feleségével közös sírba helyezték, a gyászoló hozzátartozók, jó barátok és ismerősök széleskörű részvételével.

HAAS A. TIVADAR okl. gépészmérnök, az Ut- és Vasútépítő Vállalat irányító tervezője 60 éves korában Budapesten elhunyt. Kovács Margit, néhai Kovács Kálmán leánya, férjét gyászolja az elhunytban.

„Az Isten eltöröl minden könnyet az ő szemekről és a halál nem lesz többé sem gyász, sem kiáltás, sem fájdalom nem lesz többé, mert az első elmúltak. (Jelenések: 21:4.)

ELADÓ 20 méhesalád N. B. kaptárban. Cím: Budapest, IX. Hőgyes Endre u. 3. földsz. Buzogány Kálmán.

A LENGYEL ÁRIÁNUSOK

WISZOWATY ANDRÁS

A XVII. század derekán a lengyel unitáriusok története tragikus fordulathoz jutott. A svéd—lengyel háborút követően a jezsuiták elérkezettnek látták az időt arra, hogy a lengyel áriánusokkal végleg leszámoljanak. Erre egyebek között okot adott az is, hogy a svéd megszállás ideje alatt Schlichting és Stegmann lelkészek és Lubieniecki történetíró, a krakkói svéd protestáns kormányzó barátságát és tiszteletét élvezték. A lengyel országgyűlés előbb 1658-ban, majd ezt megismételve 1660-ban úgy rendelkezett, hogy mindazok, akik áriánus hitükhöz ragaszkodnak, el kell hagyniuk az országot, odahaza csak azok maradhatnak, akik visszatérnek a katolikus egyházba. Ebben a korszakban és az emigráció első éveiben a lengyel áriánusok szellemi vezetője Wiszowaty András tanár és lelkész, Wiszowaty Socinus Faustus egyetlen leányának, Ágnesnek fia, így Socinus unokája volt. A fiatal nemesi származású Wiszowaty a családi hagyomány politikai pályára szánta, de ő a lelképásztort választotta, mert úgy vélte, hogy ebben a korban ezen a pályán inkább tud népének segítségére lenni. A rakóvi iskola elvégzése után Hollandiában a leideni egyetemen, később a remonstránsok Amsterdamban létesült új teológiai főiskoláján tanult, utóbbi helyen Episcopius és a svájci—francia származású Courcelles tanítványa lett. Itt búcsúzik el a honfitársától, Arciszewskitől, aki holland lobogó alatt mint zsoldos generális brazil földre hajózik. Öreg barátja hívását nem fogadja el, mert nem akar egy gyarmati háború részeseként hite számára új földön, fegyverrel hiveket szerezni. Sokat utazott Angliában és francia földön, ahol kora jeles, haladó szellemű férfival ismerkedett meg. A párizsi Sorbonne-on előadásokat tartott. Hazatérőben, német földön megbarátkozik a száműzetés kenyerét szenvedő Grotiuszal, a nemzetközi jogi tudomány atyámastrével. Hazatérte után Rakóban tanár, majd különböző lengyel áriánus gyülekezetek pásztorja, a tragikus évek idején már Krakkóban dolgozik. Ő volt az egyetlen a lengyel áriánusok közül, aki a száműzetést megelőző időben elment a Wielpolski katolikus szenátor által roznowi várban rendezett vitára, ahol szembeszállt a jezsuita ellenfelekkel.

A menekülő lengyel áriánusok számos helyen találnak menedékre és így szétszóródnak. Wiszowaty családjával előbb Sziléziában telepedett meg. A menekültek egyik csoportja Erdély fejedelmétől kapott engedélyt a letelepedésre. A határon császári csapatoktól kifosztott szekérkaraván 1661 húsvétján érkezett meg Kolozsvárra, ahol a magyar unitáriusok szeretettel fogadták be testvéreiket. A lengyel menekült unitáriusok Kolozsvárra, Bethlenben és Adámoson létesítenek lengyelajkú gyülekezeteket. E gyülekezetek életéről később még részletesen szólni fogunk. 1662-ben Wiszowaty ellátogat Kolozsvárra, útközben Késmárkon meglátogatta régi barátját, Patterson János skót orvost, aki szintén a jezsuiták elől menekülve hagyta el Lengyelországot. Wiszowaty Kolozsvárt magyarul akart tanulni, de hamarosan tovább vándorol és részt vesz és irányítja a száműzött lengyel áriánusok első, a sziléziai Kreuzburgban tartott zsinatának a munkáját. 1663-ban újra Erdélyben jár, mert neve szerepel azon a kérvényen, melyet a menekült lengyel áriánusok Apafi Mihály fejedelemhez nyújtottak volt be.

Wiszowaty rövid manheimi tartózkodás után holland földre teszi át működése színhelyét. Itt rendezi sajtó alá nagyapja, Socinus, továbbá a jeles áriánus prédikátorok: Crellius, Schlichting, Wolzogen műveit, nyolc testes kötetben. „Bibliotheca Fratrum Polonorum, quos Unitarios vocant” címen. A mű a címlap szerint Irenopolisban jelent meg, az 1665. évet követően. Ez nem más, mint a nyomdász megtévesztő szándéka a hatósá-

gok felé. A mű Amsterdamban jelent meg, 1668-ban a remonstráns hitet valló Blaeuw testvérek nyomdájában. Ebben a műben, a Wolzogen iratait közlő második kötetben jelentek meg nyomtatásban Wiszowatynak az Apostolok Cselekedeteit, valamint Jakab és Júdás könyvét magyarázó fejtegetései. Az egész munkához egyébként Wiszowaty irt rövid előszót. E munkát előbb titokban terjesztették, az ortodoxok hamarosan felfigyeltek rá és a holland főügyész már 1674-ben a munkát szentséggyalázónak és lélekrontónak minősítette és terjesztését büntetés alatt megtiltotta. Ennek ellenére e munka viszi latin nyelven országról országra a vallásban rejlő haladó gondolatokat, melyek kétségbe merték vonni a szentírás szószerinti ihletett voltát, Jézus istenségét és arra igyekeztek fordítani az emberek figyelmét, hogy egymásban Isten képmását becsülik meg.

Az előbbi értékes forráskiadványnál a haladás szempontjából jelentősebb az a munkája Wiszowatynak, amit eddig nem méltattak kellőképpen. Mások társaságában átdolgozva kiadja a rakóvi kátét. Ez a káté kiadás már túlkrozi, ha csak egyes kérdéseknél észrevehetően, Descartes és Spinoza filozófiai gondolkodásának a hatását. Egyre több hivatkozás történik az értelemre és elhagynak már olyan, a korábbi kiadásokban előfordult állításokat, melyeket a kor szelleme már meghaladott. A káté előszavában Wiszowaty fogalmazásában így nyilatkoznak meg: úgy gondoljuk, hogy nem kell pironkodnunk, hogy egyházunk egyes dolgokban előhaladt.

Wiszowaty élete utolsó éveiben arra kényszerül, és erre az igazság iránti mély tisztelete készteti, hogy bevallja, hogy a szentírás mellett más út is van, mely az igazság megismerésére vezethet. Volt bátorsága arra is, hogy az értelemnek ezen az útján el is induljon. Kéziratban hátrahagyott és halála után kiadott Religio rationalis... c. művében túlhaladja nagyapja tanításait. Socinus még azt tanította, hogy az embernek Istenről való ismerete a kinyilatkoztatáson alapszik. Wiszowaty azt mondja, hogy a kinyilatkoztatást is az értelem világánál kell vizsgálnunk. Ami a szentírásban az értelemnek ellentmond, az elvetendő. Ez a gondolkodásmód új utakat nyitott meg a teológiai életben és Wiszowaty itt érte el Dávid Ferenc tiszta unitarizmusát.

A hetvenéves korában, 1678-ban Amsterdamban elhalt Wiszowaty András életművét a lengyel szakirodalomban L. Chmaj, a nemrégiben elhalt lengyel tudós örököltette meg. Chmaj professzor újabb, a lengyel áriánizmussal foglalkozó dolgozatait a Lengyel Tudományos Akadémia adta ki, bizonyosságul annak, hogy az új lengyel állam értékeli és megbecsüli múltja haladó hagyományait.

Ferencz József

GYÜLEKEZETI EVANGÉLIZÁCIÓ a budapesti egyházközösségben: október 1-én, szombaton a Nagy Ignác utcai, október 16-án, vasárnap a Högyes Endre utcai gyülekezeti teremben — mindkét helyen du. 6 órai kezdettel.

RAKOSPALOTÁN evangélizációs összejövetel lesz a MÁV-telepi gyülekezeti teremben (Széchenyi utca) október 9-én, vasárnap du. 6 órai kezdettel.

UNITÁRIUS ÉLET

Laptulajdonos a Magyarországi Unitárius Egyházkör

Felelős szerkesztő és kiadó: Pethő István.

Évi előfizetési díja 12 forint.

Budapest, IX., Högyes Endre utca 3.

Táv.: 137—186. Csekk.: 50 561.

608011/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest.